

İdeyle Pidenin Bitmeyen Dansı

İrfan ÇEVİK

İde ile pide tarihin kaydettiği en güzel danslarını Orta Çağ'da yaptı. Orta Çağ'ın şuh salonlarında bu ikilinin danslarını seyretmeye doyum olmazdı. Çünkü ide ve pide insanların gözünde, birbirini çekiştiren ikili bir yapı oluşturmazdı. İnsanlar ideyi de pideyi de bilir; aralarına yapay bir ayraç sokmayı hiç akıllarına getirmezdi. İdenin ve pidenin insanlardan beklentileri farklı olduğu gibi insanların da bu ikiliden beklentileri farklıydı. Biri diğerine tercih edilmez; birbirine karşı en ufak bir üstünlük izlenimi verilmez, aralarında politik bir tutum takınma gereksinimi duyulmazdı. Çünkü ide ideydi, pide de pide. Bu ikilinin hayatı karşılama işlevleri farklı olduğundan, bu fark, günlük yaşamın telaşına kurban edilmezdi. Aralarında işlevsel bir düzgünlük ve bütünlük vardı.

Bu ikili arasındaki işlevsel bütünlüğü bozma girişimi ilkin modern felsefenin kurucusu sayılan Descartes'ten geldi. Diğer bir deyişle, ideyle pide arasındaki ayrım Descartes'in "düşünüyorum" demesiyle başladı. Düşünen bir insanın düşünüyorum demesine gerek var mı sorusu ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte; düşünce de aşk gibi bir hâl hâliydi. Çoğu kez, sözlü ifadeye gereksinim duymaz, nasıl ki, bir âşık aşkını dillendirmeden derdini anlatabilirse, düşünen bir insan da, düşünsel eylemini dillendirmeden gerçekleştirebilirdi. Düşünürken bir gözü pidedeydi Descartes'in... Korkudan tam bakamadı. Bir yandan engizisyonu kollarken; diğer yandan pideyi gözetmek zorunda kalıyordu. Bunun, bugünkü dildeki anlamı takiye yapmaktı. Yani modern felsefenin temelinde takiye vardı. Gerçi Descartes, pideyi küçümsememişti ama ideyi onun önüne koymuştu.

İde, felsefenin önemli kavramlarından biri. İde, genellikle, bir şeyi o şey kılan şey olarak algılanır. Felsefe sözlüklerinde uzun uzun tanımlanır ide. Örneğin Ahmet Cevizci'nin Paradigma yayınlarından çıkan *Felsefe Sözlüğü*'nde yedi değişik tanımla verilmektedir idenin. Bu tanımlar şöyle sıralanmış: 1. Modern felsefede, tümüyle zihinsel ya da öznel bir ilke olarak, insan zihninin ya da bilincinin içerikleri ya da içeriklerinden bazıları; zihin düşündüğü zaman, akıl ya da bilincin dolaylı olarak ayırında olduğu her şey. 2. Bir duyu verisi söz konusu olduğu zaman, deneyim ya da duyguda, kendini zihne

doğrudan ve aracısız olarak sunan bilinç içeriği. Duyu deneyi ya da algının, algılama faaliyetinin, bir zihin ya da ruha bağlı olan içeriği. Duyu izlenimleri, duyu verileri, doğrudan deneyi meydana getiren temel ögeler. 3. Bir bilinç içeriği olan her şey, bir şeyin sureti, zihinsel imgesi ya da zihindeki resmi. Bir şeyin zihindeki tasarımı. Bir şeye ilişkin zihinsel imge ya da resim. Bir sözcüğün doğurduğu öznel çağrışımlar. 4. Genel bir fikir, düşünce, zihinsel izlenim ya da kavram. Düşünce, kavram ya da deney yoluyla tecrübe edilemeyen bir şeyin tasarımı. 5. Savunulan bir kanaat, kabul ya da inanç. 6. Refleksiyonda bulunduğu zaman, zihinde olan, zihnin çeşitli faaliyetlerinden sonra koruduğu, kendi içinde bulunduğu ya da daha basit idelerden hareketle kurduğu şey. 7. Düşünce ya da anlamın en küçük birimi, inanç ya da iddiaların temel bileşeni.

Kavram bu denli önemli olunca, pek çok filozof onunla ilgilenme, ona kendince anlamlar yükleme gereksinimi duymuştur doğal olarak. Descartes'in düşünce adına "düşünerek" düşünceyi ayağa düşürmesiyle başlayan süreç, Aydınlanma Döneminde zirve yaptıktan sonra, olağan seyrini sürdürmektedir. Aydınlanma Dönemine pideye göre idenin altın çağı dense yeridir. Bu dönem idelerden ide beğen dönemidir de. Bu dönemde, bizim sevgili idemiz kaldırmayacağı anlam ve yüklerin altına girmek zorunda kalmıştır.

Türk Dil Kurumunun yayınladığı *Türkçe Sözlük* pideyi, mayalı hamurdan yapılan, isteğe göre üzerine yumurta, kıyma, peynir, pastırma vb. konarak pishirilen, ince, yayvan yiyecek, şeklinde tanımlamaktadır. Burada hemen belirtmek gerekir ki, ideye göre pide hem karın doyurucu şey anlamında hem de başka dilleri bilmeyiz ama Türkçede hoş bir kafiyeyle anılan yaman bir muarızdır. Pide, biraz karın doyuran, ama çokça da ideyle oynaşan şeydir. Onun kendisini terk etmesine ya da bir adım öne çıkmasına tahammül edemeyen şeydir pide. İdenin peşini hiçbir zaman bırakmamıştır. En parlak döneminde bile ona kendini hatırlatmayı bilmiştir. Marx ve Hobbes gibi düşünürlerin elinde bilinci ya da ideyi bile tayin eder bir konuma gelmiştir. Bu düşünürlerin pidesi, ideye cepheden karşı durmuş, onu sürekli bir yayılım ateşi altında tutmuştur. Günümüzde de devam eden bir yayılım ateşidir bu.

Kanaatimizce, bu şekilde bir yayılım ateşiyle, her iki tarafın da bir sonuca gitmesi olası görünmüyor. Dans burada kilitlenmiştir. Bunun böyle gitmeyeceğini ilk anlayan pide olmuştur. Bunun için yedek güçlerini yani pidenin karın doyurucu dar anlamına karşılık gelen piyasayı yardıma çağırmıştır. Dansta faul yapmaya, idenin ayağına basmaya başlamıştır. İnsanların karşısına aşılmaz bir ufuk gibi dikilerek, neyi görüyorsanız o, tepelerin ardında ne olduğuna kafanızı yormayın demeye başlamıştır. İdeyi filozoflar öne çıkardıysa, pideyi kimi sosyologlar ve özellikle piyasa ekonomisi öne çıkarmıştır. Ahmet İnam'ın üslubuyla söylersek, ide bitti, pide verelim dönemine gelmiştir.

Bunun da uzun sürmesi beklenmemeli. Her an bir ide atılımı başlayabilir. Başlarsa ne olur? İhtimal ki yapay bir etki tepki içinde tarihsel süreç kendi kendini yineler durur. Ta ki, ide pide dansının o kıldan ince, kılıçtan keskin dengesi tekrar kuruluncaya kadar. Bu denge dün vardı. Bugün niye olmasın? İdeciler ve pıdeciler, o türküde geçtiği gibi biraz da yeşil ayna taksınlar bellerine.